

Jacco's reis door het Rhijnlant

Jacco's reis door het Rhijnlant

Brit Slotboom

Illustraties: Ed Vellekoop

Alle rechten voorbehouden. Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de schrijver.

Auteur: Brit Slotboom

Illustraties: Ed Vellekoop

Omslagontwerp: Angélique Verdegaal La-LiQue.com - Lisse

Redactie: Nelleke Evers

ISBN: 9789402147490

© Brit Slotboom

1 Leyden.

Nacht op het Rapenburch.

Waarbij Jacco getuige is van een diefstal.

Jacco deed zijn ogen open. Wat was het stil..... en donker.....

Wat had hem wakker gemaakt? Hij lag onbeweeglijk in zijn bedstee en luisterde. Daar was het weer, de wind die de houten luiken voor de ramen liet kraken.

Het was herfst, buiten werd het al winters. Hij had het echter niet koud. Zijn moeder had niet alleen een katoenen laken, maar ook een ouderwetse dikke grove baaiwollen deken op zijn bed gelegd. En de luiken van zijn bedstee waren dicht, dat scheelde in de tocht.

Hij ging zitten en stak zijn hand uit. Aan de middelvinger van zijn rechterhand glansde de gouden zegelring; de ring had hij deze zomer van zijn vader op zijn veertiende verjaardag gekregen. Vaag zag hij de J en de T die samen het prachtige monogram vormden.

Hij duwde een deurtje van zijn bedstee een stukje open. Om een hoekje keek hij de kamer in. Zijn ogen wendden aan het donker en hij zag de lichte kieren naast het raam. Het licht kwam van de lantaarn op de hoek van de gracht. Hij zag de schaduw van de kist aan het voeteneinde van zijn bedstee. Hoor! Daar sloeg de torenklok..... negen.....tien.....elf keer...

Uit de bedstee van zijn zusje aan de andere kant van de kamer kwam een zachte snik. Zacht fluisterde hij door de kier: "Sophie..... Sophie, ben je wakker?" Stilte.... Zijn zusje hield haar adem in.

Toen fluisterde ze terug: "Ja."

"Wat is er, Sophie? Waarom huil je?"

Het bleef weer stil. Jacco hoorde de wind ruisen en het geknars van het ijzeren uithangbord buiten het raam. Vanuit Sophies bedstee klonk geritsel en daarna deed zij haar deurtjes ook op een kier.

"Ik heb mijn bikkeltjes vergeten mee te nemen, toen ik vanmiddag ineens naar huis moest rennen, toen het begon te onweren. Ze liggen nog op het landje bij de Morspoort.... Het zijn die nieuwe bikkeltjes, weet je wel, die ik vorige week heb gekregen van de slager..... Ik vind het zo erg..., maar het bliksemde en donderde ineens vreselijk hard en vrouw Eijsbrands en Elske renden haastig weg en toen... en toen rende ik zonder na te denken met ze mee....."

"Aan welke kant liggen ze dan op het landje?", vroeg Jacco.

Jacco kende Leyden goed. Hij woonde er zijn hele leven, was er eerst naar de lagere school geweest. Nu was hij veertien en ging hij naar de Latijnse School. Hij had als kind natuurlijk vooral in de steeg en op de gracht om de hoek gespeeld, maar toen hij ouder werd, moest hij van moeder wel eens naar de markt langs de Nieuwe Rhijn, of naar de Vismarkt. Met vader ging hij op de wagen mee als die naar buiten de stad moest, zoals die keer dat ze naar Lis gingen, waar oom Maerten woonde.

Zo kende Jacco alle poorten van Leyden, ook de Nieuwe Poort. Als je vanaf hun huis de Kloksteeg uitliep, kwam je uit op het Rapenburch, de gracht met de dure huizen. Als je doorliep in de richting van de Lammermarkt, kon je linksaf naar de poort waar het landje was dat Sophie bedoelde.

Het landje lag vlak binnen de poort in de vestingmuur. Aan de ene kant had je de lage huisjes waar de poortwachters woonden. Aan de andere kant was een stuk onbebouwd land, dat uitkwam in de gracht. Aan de overkant van het water stond een molen. Paarden en wagens konden er wachten tot ze aan de beurt waren om de stad binnengelaten te worden.

De wachters bij de poort vroegen de mensen wie ze waren en wat ze in de stad kwamen doen. Zij moesten erop letten dat bedelaars, die vaak fraai konden

troggelen, de poort niet inkwamen. Als je weer vertrok, vroegen ze je wat je in de stad had uitgevoerd.

Vaak zat er een schrijfster bij de stadspoort die alles opschreef. Hij kende haar wel, het was vrouw Ducens. Ze woonde met haar oude man in het Sionshofje, in het noorden van de stad. Vriendelijk was ze, maar ook streng! Als je iets meenam dat niet mocht of als ze mensen niet vertrouwde, riep ze direct de wachters uit hun huis. Die ondervroegen de mensen dan verder. Vrouw Ducens was een vriendin van moeder en werkte vaak met haar samen bij het naaien van linnen hemden.

Sophie zei: "Ze liggen in de hoek tegen de muur, waar de mensen hun paarden vastbinden aan de balk, weet je wel? Ik ga er morgen direct heen, maar ik ben zo bang dat een zwerfhond ze vannacht vindt en dat ze dan weg zijn....."

Jacco dacht even na. Zijn zusje was een lief en bescheiden meisje. Ze vroeg nooit om speelgoed. Ze was heel erg blij geweest met die paar stukjes schapenbot die ze had gekregen.

Hij had gezien met hoeveel plezier Sophie en Elske hadden gebikkeld. Het was een spelletje voor meisjes dat ze maar met één hand mochten spelen.

Eerst speelden ze om wie mocht beginnen. Ze gooiden de botjes in de lucht en probeerden ze allemaal op te vangen op de rug van hun hand. Dan gooiden ze de bikkeltjes opnieuw in de lucht en probeerden ze op te vangen in de palm van hun hand. Wie dat het beste had gedaan, mocht beginnen.

Alle bikkeltjes werden op de grond gegooid. Wie aan de beurt was, pakte er een, gooide die op en probeerde snel een van de andere bikkels te pakken en de opgegooide bikkel weer op te vangen. Dit ging zo door tot alle bikkels waren opgeraapt. In de volgende ronde moesten steeds twee bikkels, dan drie bikkels en tot slot alle bikkels in een keer worden opgeraapt. Een behendigheidspeletje waarbij de meisjes gilden van plezier.

Daarbij zongen ze een versje:

Anne de pop, ik raap je op

Anne de peer, ik leg er een neer
Moeder de vlo, die bijt mij zo
Die bijt me zeer,
Ik leg er één neer.

Hij keek naar het raam.

Tsja, het was donker natuurlijk..., maar het was nog geen middernacht...
Het onweer was overgedreven en er stond een briesje. Het weer was herfstig
genoeg om veel mensen vanavond binnen te houden. Alleen uit de herbergen
zou het komende uur misschien nog iemand komen. Als hij zacht deed, zou het
gekraak van de vloeren overstemd worden door de wind en het geknars van
het uithangbord. En hij kon best in een kwartier heen en weer van zijn huis
naar de poort lopen. Hij nam een besluit.

"Huil maar niet meer, Sophie, ik ga je bikkeltjes wel even halen hoor!"

"Maar Jacco! Als vader hoort dat je naar buiten gaat, wordt hij heel boos. Je
weet dat we na donker thuis moeten blijven. Hij zegt altijd dat er boeventuig op
straat loopt! Moeder mag ook nooit over straat 's avonds!"

"Stil nu maar, Sophie, ik ben zo terug en niemand zal merken dat ik even ben
weg geweest... sssst! Doe je bedstee dicht. Ga maar lekker slapen."

Sophie was stil.

Jacco gleed uit zijn bed, deed zijn hosen en kousen aan en trok zijn dikke
wambuis, het door zijn moeder gestikte en gewatteerde vest, aan over zijn
slaaphemd. Beneden in de keuken hing zijn overmantel bij het keukenvuur. Die
kon hij daar pakken, tegelijk met zijn laarzen die naast de voordeur stonden.

Jacco gleed op zijn dikke sokken door de slaapkamer naar de deur en hield zijn
adem in toen de planken piepten. Hij draaide de kruk om en luisterde door de
kier van de deur. Het was heel stil in huis. Hij liep naar de trap. Hij wist dat hij
de zesde en de negende tree over moest slaan, omdat de planken hard kraakten
als je erop stond en sloop naar de keuken, waar hij zijn mantel greep.

In de keuken was de bedstee van zijn ouders. Hij hoorde zijn vader snurken. Het vuur van kooltjes gloeide na in de haard. De doofpot, met de glimmende deksel, stond ernaast. Erboven hing de koperen waterketel die altijd op tijd werd bijgevuuld, zodat het gezin nooit zonder warm water zat.

In het roze schijnsel zag hij de felgroene lichtgevende ogen van hun poes, die in zijn richting keek. "Ssss", deed Jacco zacht. Ze verroerde zich niet. Alleen om muizen en ratten te vangen kwam ze overeind.

Zijn laarzen stonden op de bakstenen vloer bij de deur. Hij trok ze aan, schoof zachtjes de grendel opzij en draaide de sleutel om in het slot. Hij deed de deur open en glipte naar buiten. Hij draaide hem achter zich weer op slot en nam de sleutel mee.

Voor de deur van het huis was een stoepje, daar bleef hij even staan. De wind blies zijn haar voor zijn ogen. Het was niet helemaal donker, omdat de maan halfvol was. Af en toe schoof er echter een wolk voor, dan zag je niks!

De deur lag net om de hoek in de vrij brede Kloksteeg. Daar hing het knarsende uithangbord op de hoek van de steeg naast de bovenkamer. Dat piepen was al wat hij hoorde.

Jacco liep de steeg uit. Er lag veel modder na de regenbuien van vanmiddag, hij moest uitkijken dat hij niet uitgled. Midden in de steeg zag hij bovendien een grote hondenhoop liggen. Bah! Hij stapte er langs.

Zijn huis lag bijna aan het eind van de steeg en, voor Jacco het Rapenburch opliep, stond hij stil en keek hij om de hoek of de kust vrij was. Er was niemand te zien. Verderop bij de herberg scheen wat flauw licht door een hoog klein raampje naar buiten. Maar beneden waren de luiken dicht. Door de maan waren er veel schaduwen. Jacco stapte behoedzaam de hoek om.

Het grote Academieggebouw, waar de universiteit was gevestigd in een voormalige kloosterkapel, stond als een donkere kolos aan de overkant en in de gracht klotste het water tegen een paar verlaten houten turfschuiten. Hier en

daar brandde een lantaarn naast een stoep of een voordeur. In het midden van de straat stond water in de karrensporen.

Jacco bleef in de schaduw van de huizen. Op zijn tenen rende hij langs de herberg. Alle glas-in-loodraampjes waren al donker.

KRRRRRrrrrrRRRRR! KRRRRRrrrrrRRRRR!

Jacco dook in elkaar achter een grote ton die naast de herberg stond.

De ratelwacht!!

Om de hoek van de ton zag hij de twee patrouillesoldaten aankomen, die met sabel en piek 's nachts door de stad liepen en de uren omriepen. Alle mensen die ze tegenkwamen, vroegen ze naar hun naam en als het nodig was, boden ze hulp aan verdwaalden.

Jacco maakte zich zo klein mogelijk en hield zijn adem in.

Zonder problemen passeerden de mannen hem en nadat zij om een hoek waren verdwenen, kwam hij overeind. Hij liep naar het eind van het Rapenburch, stak het Noorteinde over en ging links af de Morsstraet in.

Sluipend naderde hij de poort.

Vrouw Ducens lag natuurlijk al lang in bed en de poort was dicht. Hij hoorde een hond blaffen. Jacco beet op zijn lip.

Snel en zo voorzichtig mogelijk liep hij naar de hoek van het landje en speurde de grond af. Het water klotste. De maan scheen helder en hij zag de witte botjes liggen in het gras. Hij pakte ze op en stak ze in zijn zak. In de verte sloeg de klok het kwart uur. Nu terug!

Doordat zijn ogen gewend waren aan het donker, had hij genoeg aan het zwakke schijnsel van de lantaarns aan de huizen. Ook de terugtocht verliep goed!

Jacco haalde opgelucht adem. Hij kende dit oudste deel van Leyden goed.

Zijn vader had hem verteld over het ontstaan van de stad. Terwijl zijn ogen alert rond bleven speuren, hoorde hij in gedachten de stem van zijn vader die

op donkere avonden zoals deze graag bij het vuur vertelde. Alles wat hij wist, ook over de geschiedenis van de stad.

"Rond het jaar 1000 bouwden de bewoners van dit land een heuvel, een motte, precies op de plaats waar de twee stromen van de Rijn samenkwamen. Daarop zetten ze een cirkelvormige omheining van houten palen. Als ze werden aangevallen, konden ze zich daar met hun vee verschansen. De graaf van Holland, Dirk de Zesde, verhoogde de heuvel en verving de houten muur door een stenen ringmuur met een weergang, met kantelen erop en schietgaten erin. Later kwam er een toren in de burcht bij, het was een Ringwalburch geworden. Graaf Dirk verhuisde hierheen vanuit Rhijnsburch, omdat dit een betere plaats was om de Rijn te beheersen. Rond de Ringwalburch lag moeras en bos. Er woonde af en toe een boer, een visser, een vogelvanger of een honingzoeker. Ten noorden van de rivier lagen weiden, ten zuiden stichtte graaf Dirk een grafelijk hof, een omheinde plaats waar bomen en bloemen konden groeien, en hij bouwde er een stenen huis. Maar dan moest eerst het drassige land droger worden. Dus werden er sloten gegraven. Dat droge land werd de 'opwas' genoemd.

Er was toen al lang een pad langs de rivier, dat later de Breestraet werd. Ieder schip dat langskwam, moest tol betalen aan de graaf, want het was zijn land en zijn rivier. Betaling ging niet in Karolusguldens maar in natura, dus dat betekende dat je een deel van de producten die je aan boord had, zoals graan of boter, moest afgeven. Die producten werden gebruikt door de graaf, of verkocht: zo ontstond onze eerste Leydsche markt. Er kwam een veerpontje en een herberg. Er kwamen steeds meer boeren wonen op de opwas. Want daar hield je droge voeten en de markt was dichtbij. De bewoners hadden een vuilnisbelt op de Breestraet, die steeds hoger kwam te liggen en dus steeds droger werd. Een goede plaats om later ons stadhuis te bouwen", had vader lachend en met een knipoog gezegd...

Jacco liep snel en onhoorbaar voort.

Totdat hij vlak bij de Kloksteeg op het Rapenburch wat hoorde....

Gerucht....

Meteen hurkte hij in de schaduw van een hoge stoep en gluurde om een hoekje.

Stappen....

Rennende voeten.... die in de plassen spetterden....

Of vergiste hij zich? Hij hield zijn adem in en luisterde ingespannen....

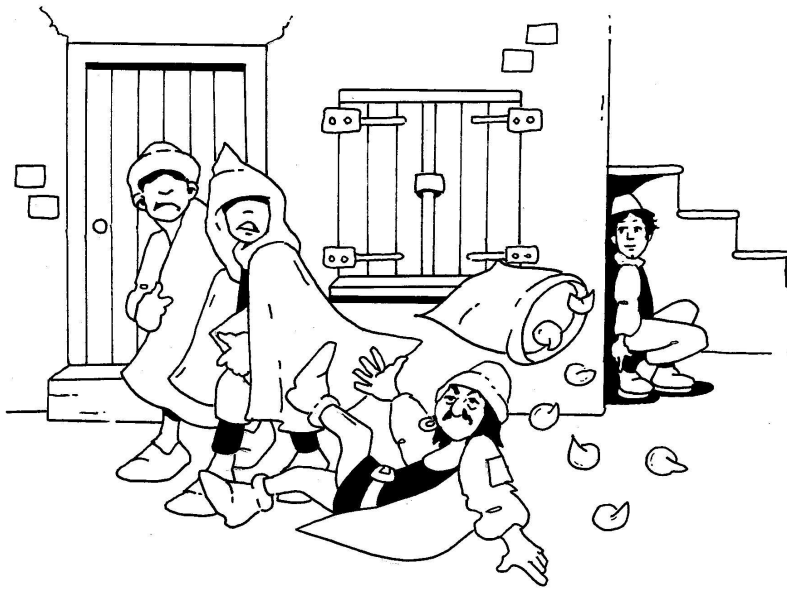
Vanuit de Kolmakerssteeg, aan de overkant van het Rapenburch, kwamen drie mannen tevoorschijn. Ze probeerden voorzichtig en zacht te lopen, maar Jacco hoorde hun laarzen soppen in de modder. Hij keek over zijn schouder.

Ze hadden donkere kleren aan en mutsen op die ze diep in de ogen hadden getrokken. Hij zag lange, vette haarslierten die er onderuit kwamen, en twee van hen droegen een volle baard. Hij kende hen niet, dacht hij, maar dat was moeilijk te zien in het donker.

Een van hen had een jutezak over de schouder geslagen. Ze gingen het Rapenburch op, liepen daarna snel over de brug in de richting van de Kloksteeg. De steeg liep door naar de Pieterskerk en vandaar naar de Breestraet. Ze renden van de brug af en liepen de steeg in.

Op de hoek van de steeg stapte de man met de jutezak middenin de hondenhoop die Jacco op de heenweg had kunnen omzeilen. Hij gleed uit in de poep, zwaaide met zijn armen, riep "NONDEJU!!" en viel achterover.

De zak viel uit zijn hand. Die bleek niet dichtgebonden te zijn en door de opening rolde iets op straat. Zo in het halfdonker leken het wel grote knikkers. Jacco bleef doodstil op zijn hurken in zijn donkere hoek zitten. Hij hoorde en zag alles, maar de mannen hadden hem niet in de gaten.

Een van de mannen liep terug, hees hardhandig zijn maat uit de modder, pakte de zak van de grond en zei half fluisterend: "Kom op!!"

De gevallen man wreef zijn achterwerk, gromde: "Die vermaledijde straathonden!!" en volgde de ander die al met de zak in de Kloksteeg in het duister was verdwenen.

Het was allemaal in een oogwenk gebeurd en als Jacco er niet pal naast had gezeten, had waarschijnlijk niemand er iets van gemerkt.

Jacco bleef nog even wachten en gluurde om de stoep, maar er gebeurde niets meer.

De mannen waren doorgerend. Het was weer donker en stil, het water klotste, de wind blies.

Jacco liep op zijn tenen naar de steeg. Daar lagen de knikkers nog. Het waren geen knikkers, ze leken meer op uien! Het waren er zeven. Jacco pakte ze op en stak ze bij de bikkeltjes in zijn zak.

Toen glipte hij ook de steeg in, hij zorgde ervoor dat hij niet in de hondenpoep stapte, deed de deur van het slot en stond weer in de keuken. Zijn vader

snurkte nog steeds. De klok sloeg het halve uur toen hij alweer in bed lag. Zijn zusje sliep, de bikkeltjes had hij op haar kist gelegd.

De uien zaten nog in zijn zak. Daar dacht hij eigenlijk niet aan.

Hij moest in zichzelf lachen toen hij weer dacht aan de man met de zak die was uitgegleden. Die had een rare buiteling gemaakt! Niet alleen zat zijn laars onder de hondenpoep, hij was ook met zijn achterste in de modder terechtgekomen! Dat was vast en zeker zijn verdiende loon, want dat zij niet veel goeds in de zin hadden, dat was wel duidelijk. Wat zouden ze uitgevoerd hebben? Het was iets wat het daglicht niet kon verdragen, als je zo hard door de stad rende op een donkere avond.

Rrrrrrrr....rrrrrr....

In de verte hoorde hij de ratel van de wacht. Hij hoopte dat de mannen achter de Pieterskerk tegen de nachtwacht waren aangelopen en dat die hen had gepakt en naar de schout had gebracht....

Jacco viel in slaap.

Uien.....?

Waarin Jacco uien van tulpenbollen leert onderscheiden.

Toen Jacco wakker werd, stond zijn zusje met een stralende lach bij zijn bedstee met de bikkels in haar handen. Ze gaf hem een dikke pakkerd en zei: "Dank je wel, lieve, lieve Jacco, jij bent de liefste broer van de hele wereld!" en rende de trap af.

Jacco trok zijn kleren aan. Beneden in de keuken stak hij zijn hoofd in een kom water en droogde zich af. Het vuur knetterde in de haard. Het flakkerende licht viel op de varkenspoten, het spek en de ham die bovenin de schoorsteen hingen, in de rook.

Zijn moeder stond bij de houten tafel en zong een liedje. Ze had haar wollen rok aan en haar witte muts op. Ze sneed het roggebrood. De boter en de kaas lagen

al op tafel en zijn moeder had steengoed bekers volgeschonken: met regenwater voor zijn zusje en met opgewarmd dunbier met nootmuskaat en suiker voor hem.

Vader en moeder dronken vaak het eerste brouwsel, het puikbier, maar voor kinderen werd dunbier geserveerd, het bier dat was gemaakt uit de drab van het puikbier waar weinig alcohol in zat.

Sophie zat al op de houten bank, haar tinnen bord met haar brood met boter en kaas stond voor haar op tafel.

"Goedemorgen moeder," zei Jacco. "waar is vader?"

Hij liep naar de houten bank bij de tafel.

"Vader is al in de werkplaats, Jacco. Ga maar gauw zitten, hier is je roggebrood en dunbier."

Jacco snoof de geur van nootmuskaat op die uit het lauwe bier opsteeg en keek rond: als de zon door de gekleurde glazen raampjes scheen, kreeg de keuken een warme gloed en dan glommen de tinnen drinkkroezen met het deksel op de schouw alsof ze van zilver waren. Er hingen twee koperen kookpotten waar moeder erg trots op was.

Sophie wees op de tegeltjes in de haard. Die waren pas nieuw. Vorige maand had de metselaar de kleine witte tegeltjes in de haard in de keuken vervangen door tegeltjes met voorstellingen erop in blauw, bruin, geel en groen.

Sophie lachte en vroeg: "Jacco, vertel jij een verhaaltje over die tijger en die eenhoorn?" en ze wees op twee tegels in de haard. Sophie moest altijd lachen om zijn rare verhalen.

"Nu niet, zusje, ik moet zo naar school."

"Wacht maar even, Jacco", zei zijn moeder. "Eerst rustig eten."

"Vertel je over een Spaanse soldaat? Die met die musket?" hield Sophie aan.

Als Jacco toch nog moest eten, had hij misschien wel even tijd voor haar.

Jacco verzong voor zijn zusje soms verhalen over Spaanse soldaten. Ze was er dol op. Jacco wist van de soldaten af, omdat zijn vader had verteld over de oorlog met Spanje.

"De koning van Spanje, Filips de Tweede, heeft ons land veroverd, Jacco. Hij wilde vervolgens dat iedereen het katholieke geloof ging aanhangen, net als hij. Hij stuurde legers met Spanjaarden naar de Nederlanden om ons te dwingen te doen wat hij wilde. In het zuiden van de Nederlanden was de oorlog het ergst. Heel veel mensen moesten vluchten en sommigen wonen nu op boten op zee! Zij leven van de zeeroof, maar ja, zeg jij eens, Jacco, als je niets had, wat zou jij dan doen om in leven te blijven?"

Jacco begreep dat zijn vader roven niet goedkeurde, maar ook inzag dat een mens ergens van moest bestaan.

"De Franse koning noemde de zeeroovers bedelaars! In het Frans is dat 'les gueux'. Nu noemt deze groep op zee zichzelf geuzen."

Zo had vader hem verteld.

Hoewel de Republiek der Nederlanden in opstand was gekomen tegen Spanje, was het nu, in 1598, rustig in het Rhijnland. Prins Maurits van Oranje was stadhouder van Holland en had tijdens veldtochten oorlog gevoerd tegen het Spaanse leger. Vele overwinningen had hij behaald. En de Republiek had een alliantie gesloten met Frankrijk en Engeland, zodat men gedrieën streed tegen Spanje. Dit alles maakte dat het rustig was. Vader had Jacco meer dan eens uitgelegd dat deze tijd, zonder daadwerkelijke veldslagen met Spanje, niet alleen voor het gezin maar voor alle Leydenaers relatieve rijkdom betekende. De handel floreerde en dat was waarom de mensen geld hadden om mooie spullen te kopen.

Jacco's vader was klokkenmaker en lid van het uurwerkgilde van Leyden. Hij had ook baat bij rustige tijden zonder oorlog. Als je van het Rapenburch de Kloksteeg in keek, zag je op het uithangbord een fraai, in goudverf geschilderd uurwerk, met daaronder in mooie letters:

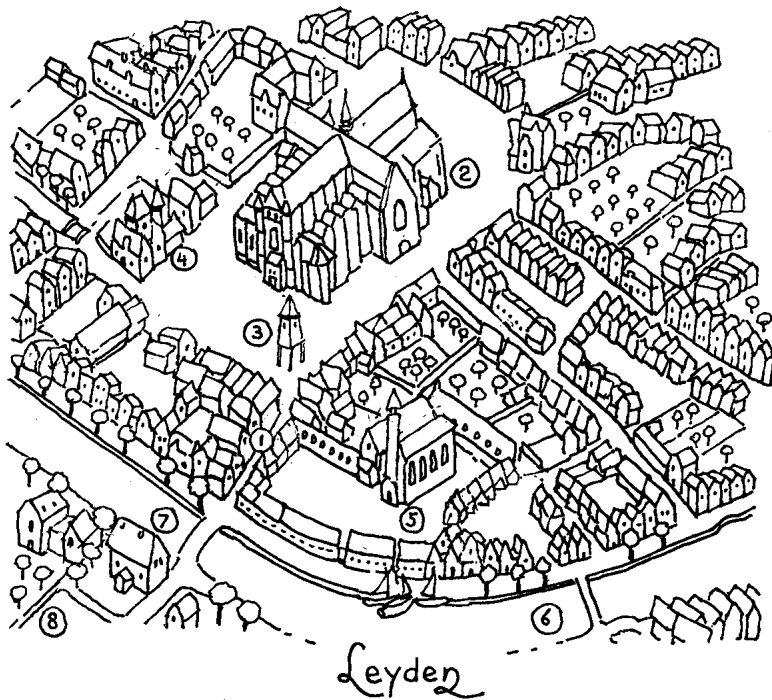
REYNOUT TAGLINGI, FIJNUURWERCK MAEKER.

Dit betekende dat je doosklokken bij Reynout, de vader van Jacco, kon kopen en kon laten repareren. Zo'n doosklok had de vorm van een trommel, was rond, vierkant of zes- of achthoekig, had één wijzer en stond meestal op tafel.

Vader maakte sinds 1590 ook kleine klokjes, horloges, die vooral rijke dames met een ketting om de hals konden dragen of aan hun riem konden hangen. De wijzerplaten waren vaak van zilver of goud! Alleen de welgestelden konden deze horloges bij Jacco's vader kopen. Veel mensen gebruikten daarom nog gewoon zandlopers, kaarsen met uurstrepen, olielampen of de ouderwetse zonnwijzer.

Dat de steeg Kloksteeg heette, had niks met vaders horloges te maken! De steeg kwam uit bij de klokkenstoel op het Pieterskerkplein.

De Sint-Pieterskerk had vroeger zo'n hoge kerktoren gehad dat je die vanaf de Noortzee kon zien. Schippers gebruikten de toren als een baken dat hen vertelde waar zij zich op zee bevonden. De Koning der Zee! Maar de toren was ingestort in 1512. De klokken uit de toren vielen in brokken kapot op het plein. De restanten werden omgegoten tot een grote klok, die nu in een klokkenstoel op het Sint-Pietersplein stond. Die klok luidde de uren. Dat was handig, want zo kon je in de omgeving horen hoe laat het was. Vader Reynout had Jacco over de 'Koning der Zee' verteld. Hij was niet alleen uurwerkmaker: hij wist ook veel over het verleden.

① Klocksteegh	④ Graevestein	⑦ Academie
② Pieterskerck	⑤ Bagijnhof	⑧ Hortus
③ Klocketoren	⑥ Rapenburch	Botanicus

Zijn gedachten werden onderbroken door zijn moeder die zei: "Het regent niet meer en de steeg is opgedroogd. Nu kun je met droge laarzen naar school!"

Jacco at zijn mond leeg. "Wat eten we bij de noenmaaltijd, moeder? Hutspot met vlees?"

Hij had eigenlijk voortdurend honger en zou wel iedere dag vlees willen eten, maar daar was niet altijd geld voor. Vaak kwam potspijs op tafel: hutspot met

wat vlees en groenten of gortepap of gruttenbrij. Jacco herinnerde zich met plezier hoe moeder een keer gesneden ossentong met appelmoes en pruimen had opgediend, een feestmaal, ter ere van de verkoop van een gouden tafelklok van vader.

"Bonenschotel met rookspek, maar ik zal ook een paar pannenkoeken bakken, die kunnen we eten met pruimenconfiture, heb je daar trek in?"

Daar had Jacco wel oren naar! Hij was gek op de desserts van zijn moeder. Niemand bakte lekkerder pasteien en taarten.

"Maar ik ga eerst de linnen hemden afmaken die ik nog heb liggen."

Jacco's moeder was vaak druk bezig, net als vele vrouwen in Leyden. Zij weefde het nieuwe laken van wol met katoen: de draperie. Een uitvinding van de vluchtelingen uit het Zuiden die door de oorlog niet naar zee waren gevlucht, zoals de geuzen, maar naar het rustige Noorden waren gereisd in de hoop daar godsdienstvrijheid te hebben. Zijn moeder maakte ook linnen hemden. Zóveel werden er gekocht dat moeder een hulpnaaister had gezocht.

"Daar ben ik vanmiddag wel mee klaar. Ik wil op de volgende jaarmarkt een heleboel verschillende hemden op voorraad hebben, want met al die mensen uit de Zuidelijke Nederlanden in de stad kan ik vast een boel verkopen. Vrouw Ducens naait ook al voor me. De buurvrouw vertelde me laatst dat ze heel blij was dat er de laatste jaren veel meer nieuwe draperie te koop is in Leyden: dat lichte wollen laken draagt toch wel veel lekkerder!"

Jacco lachte mee met haar enthousiasme, at zijn brood op, trok zijn laarzen en jas aan en zei moeder en Sophie gedag. Het was de hoogste tijd!

Vrolijk liep Jacco naar de Latijnse School.

Zijn schoolmeester werkte volgens een handleiding. Die was op rijm geschreven door Dirck Adriaenszoon Valcooch in 1591, nog maar kort geleden dus.

Ik moet van Valcooch alles in het Latijn leren: godsdienst en bidden, lezen en schrijven, dacht Jacco, maar de meester leert mij niks nieuws meer bij! Hij

probeert de hele dag die honderd kinderen in mijn klas stil te houden! Logisch dat de kleintjes van vijf jaar het moeilijk vinden de hele dag hun mond te houden. Die willen alleen maar spelen met hun tollens, hoepels en knickers. Hun lange pauze tussen één en drie uur is hen nog niet eens genoeg: ik kan daarna makkelijk op school doorleren tot zes uur, maar zij vinden dat erg moeilijk en zijn ongehoorzaam.

Hij sprong opzij voor een man met een handkar.

Ik hou er niet van dat de meester de plak gebruikt om kinderen een klets op de hand te geven als ze niet naar hem hebben geluisterd. Gelukkig gebruikt onze meester geen roe: met zo'n takkenbos geslagen worden kan erg veel pijn doen. En dan die meester uit Delft die een van zijn kinderen een been had gebroken en buiten westen had geslagen.....

Hij schudde zijn hoofd.

Gelukkig hebben een paar oudere slimmerds in de klas mij vroeger goed geholpen met het leren van de letters van het alfabet en de gebeden. En met al die vragen over de bijbel, pfff...! Ik heb de plak daardoor nooit gevoeld....

Hij zuchtte opgelucht.

En ik had het hele Onze Vader goed geschreven, en ook de tien geboden ken ik! En... ik kan rekenen! Ik heb vader laatst geholpen met zijn rekeningen!

Hij glimlachte voor zich uit.

Leuk voor Sophie dat zij op school leert naaien, dacht hij. Maar ik wil nog meer leren. Zoals wiskunde, muziek, astronomie over de sterren en verhalen vertellen! Ik hoop dat vader en moeder het kunnen betalen: als ik vijftien ben, wil ik naar de Academie.

Dat kostte echter een heleboel Karolusgulden.

Daarna ga ik een 'grand tour' maken, zo'n tocht naar Rome.... Als die Papouwen in het land maar geen roet in het eten gooien.....

Onderweg naar huis, die middag, zag Jacco aan de overkant van het Rapenburch vlakbij de Academie, meester Clusius lopen.

Clusius was een oude man van tweeënzeventig jaar. Hij werkte op de Hortus Academicus. Dat was de stedelijke artsenijtuin. Daar kregen chirurgijns en apothekers les in medicinale plantkunde. Clusius kweekte er bloemen en geneeskrachtige kruiden in zijn hof.

Hij liep een beetje mank, want hij was een keer in zijn bad uitgegleden, zo had hij Jacco verteld. Ook had hij bijna geen tanden meer in zijn mond. Toch zag hij er nog steeds gedistingeerd uit, met zijn haar naar achteren gekamd en zijn korte, dichte, grijzende baard. Hij had een lang en intelligent gezicht en doordringende ogen. Jacco had meester Clusius al vaker gezien in de buurt van de Academie. Bij een van zijn wandelingen waren ze aan de praat geraakt en zo goede vrienden geworden. Jacco had hem leren kennen als een bescheiden en eerlijk mens. Clusius kende veel talen: hij sprak Frans, Vlaams, Italiaans, Engels, Spaans, Duits en.... Latijn!

Jacco was een paar keer in de Hortus Academicus geweest. De grote tuin van de Academie was achter het Rapenburch gelegen. Clusius had jarenlang in Europa naar medicinale planten en kruiden gezocht. Zaden ervan had hij aan vrienden wijd en zijd in allerlei landen rondgestuurd.

Tijdens een van hun gesprekjes vertelde hij: "Planten zijn zo interessant, Jacco. We zien dat ze allemaal familie van elkaar zijn, maar hoe zit dat in elkaar? Ik heb een systeem bedacht waarin planten zijn ingedeeld op grond van hoe ze er uitzien."

In zijn baard brommend voegde hij daaraan toe: "Werd tijd ook.

Momenteel was hij bezig een boek te schrijven over schimmels en paddestoelen. "Hallo meester Clusius!" riep Jacco. "Hoe is het met u?"

Clusius droeg een groot pak dat er zwaar uitzag.

"Zal ik u even helpen dragen?"

"Als dat mijn jonge vriend Jacobus Reynoutszoon Taglingi niet is! Wat leuk jou weer te zien, Jacco! Ja, jij mag wel even helpen dragen. Is het niet te zwaar voor je?"

Jacco schudde zijn hoofd.

"Mijn tuin is om de hoek, zoals je weet, dus het is maar een kort stukje. Daarna zullen we aan mijn dienstmeid vragen of ze wat warmes te eten voor ons heeft."

Jacco droeg het pak van Clusius naar de tuin. Het was niet zo zwaar als het er uitzag.

"Wat zit erin, meester Clusius?"

"Nou jongen, je weet dat ik in de herfst altijd veel scheuten en knollen plant. Die zitten in dit pak. Het is juist de goede tijd, nu de zomer is afgelopen. Gisteren heeft het geregend, de aarde is nu vochtig en ik denk dat we in de komende maand nog wel meer regen krijgen. Dat is erg goed voor de planten. Gaat het wel, is het echt niet te zwaar?"

Zo pratend waren Jacco en Clusius van het Rapenburch de Nonnensteeg ingelopen, waar vroeger het klooster van de Witte Nonnen had gestaan. Nu stonden ze voor de poort van de tuin van Clusius.

"Wat is dat nou", bromde Clusius.

Hij had de sleutel van de poort in zijn hand, maar Jacco zag dat de houten deur al op een kier stond.

"Oei, jonge vriend, dit doet mij het ergste vermoeden. Ik heb dit twee jaar geleden een keer eerder meegemaakt. Toen hebben boeven plantgoed uit mijn tuin weggenomen. Van de bloembollen die ik uit Oostenrijk heb meegenomen, zijn toen de meeste gestolen."

Clusius duwde de deur open. Jacco keek onder zijn arm door de tuin in.

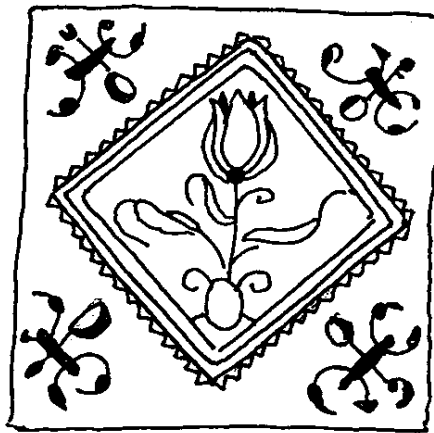
Het was een vierkant stuk grond waar een recht pad doorheen liep. Dwars op het pad waren bloem- en plantenbedden aangelegd. Het middelste dwarspad was breder dan de andere paden: zo was een kruis van paden in de tuin aangelegd.

Op het eerste gezicht leek er niets gestolen. Maar toen Clusius en Jacco verder de tuin inliepen, begon Clusius te mompelen.

"Ja, ja, ik dacht het al, de lelijke galgogen, de kakhielen, ze zijn naar mijn tulpen op zoek geweest, ik had ze net weer ingeplant..."

Helemaal achterin de tuin was een bloembed omvergehaald.

"Daar, jonge vriend, dáár stonden mijn kostbare tulpen! Ze wisten het precies, denk ik, want de tulpen waren allang weer uitgebloeid, dus je kon niet meer zien waar ze in de grond zaten. Daarom had ik van die houten staafjes in de grond gestoken, zie je wel? Daar stond op welke kleuren ze hadden. Ik had rode, paarse, gele en witte tulpen en sommige tulpen waren heel bijzonder."

Hij keek weemoedig naar het omvergewoelde bloembed en zuchtte eens diep.

"Zullen we eens kijken of ze een paar bollen vergeten zijn?"

Jacco keek rond, zag in een hoek een riek staan, haalde die op en schepte de grond om. Clusius zat op zijn knieën naast het bloembed. Na een paar keer voorzichtig scheppen, haalde Jacco een paar bollen naar boven.

"Hé," riep Jacco, "dat lijken wel uien!"

"Ja", zei Clusius, "daar lijken ze inderdaad op. Ik heb ze een paar jaar geleden gegeten, ingemaakt in suiker en ik vond ze lekkerder dan orchideeën. Maar, nee jongen, dit zijn bloembollen."

Hij kwam overeind en sloeg zijn kleren af. Hij keek wat dromerig voor zich uit.

"Weet je dat ik dertig jaar geleden één van de eerste mensen was die een tulp in de Nederlanden zag? Ik had een vriend, Joris Rye, die mij die eerste tulpen liet zien. In Mechelen was dat. Hij had ze van iemand in Antwerpen ontvangen. Die man had ze weer als cadeautje uit de Oost gekregen. Ze zaten in een rol stoffen die hij via een schip aangevoerd kreeg uit Turkije. Hij had er een paar geroosterd en opgegeten met olie en azijn, maar vond ze erg bitter en zette de rest naast de kool in zijn warmoestuintje. En het jaar erop kwamen er heldere gele en rode bloemen uit! Hij gaf ze toen aan mijn vriend Joris en die schreef erover in een brief aan mij. Ik ben toen bij Joris in zijn tuin gaan kijken.... ja, ja. Daarna nam ik ze mee naar Oostenrijk en vandaar mee naar Leyden."

Hij zuchtte.

"Zo begon ik hier in 1593 mijn tuin. Er komen in het voorjaar prachtige en zeldzame bloemen uit. Stedelingen zagen ze en wilden ze van me kopen, vooral de rijke burgers. Laatst was de chirurgijn nog hier om tulpenbollen van me te kopen. Maar ik heb niets verkocht: ik heb nog nooit zaden en bollen verkocht, altijd alleen maar geruild of weggegeven. En nu hebben onverlaten me bestolen....."

Hij keek Jacco boos aan: "De dieven zullen zich voor de hemelpoort moeten verantwoorden voor hun wandaden!"

De oude man bekeek het tiental bollen dat was achtergebleven in de aarde en zei gelaten: "Nou, dan stoppen we ze maar weer terug in de grond en kijken we in april of mei wat er uitkomt."

Jacco herinnerde zich ineens wat er gisteravond op het Rapenburch was voorgevallen.

"Meester Clusius!" riep hij, zijn ogen groot en open. "Ik denk dat ik weet wat er gebeurd is! Er zijn drie mannen in uw tuin geweest, gisteravond laat! Toen ze wegrenden zijn ze door de Kloksteeg gekomen. Eén van hen gleed uit en er vielen toen bollen uit zijn zak. Die heb ik opgeraapt."

Hij voelde in zijn zak: "Kijk, hier zijn ze!!"

Meester Clusius keek Jacco verbijsterd aan. Zijn blik ging van Jacco's gezicht naar de bollen die Jacco op het pad had gelegd.

"Wat zeg je me nou, jongen, wat heb jij gezien... drie mannen met een zak, zeg je? Ja, dit zijn inderdaad tulpenbollen. Hoe is het mogelijk.....".

Clusius keek vol aandacht naar de tulpenbollen en bleef heel stil zitten.

Jacco wachtte.

"Kom, we gaan nu eerst naar mijn huis voor een kleine verversing. Ik moet even gaan zitten hoor, en wat eten. Daarna kunnen we bespreken wat we zullen doen. Ga jij maar even aan je ouders vertellen dat jij hier een klein hapje mee-eet en dat je voor het avondmaal thuis zult zijn."

Jacco liep even heen en weer naar huis en zat een half uurtje later bij Clusius in zijn keuken aan tafel. Behalve de kommen met bouillon lagen ook de zeven bloembollen die hij uit de modder had gepakt, midden op tafel. Vragend keek Jacco meester Clusius aan.

"Ja, Jacco, hier liggen ze, ...ik wil van je horen wat er nou precies gisteravond is gebeurd!"

Jacco ging zitten, dronk wat bouillon en vertelde.

Hij liet het stuk van de hondenhoop weg. Maar hij vertelde wel waarom hij buiten was en hoe laat het allemaal was gebeurd.

Clusius luisterde en keek nog eens naar de bloembollen.

"Jacco, ik denk dat we de schout moeten laten komen en het verhaal nog eens moeten vertellen. Of hij met zijn schepenen veel zal gaan doen, betwijfel ik. Twee jaar geleden hebben ze nooit meer wat van mijn bollen teruggevonden."

De schout werd gehaald en Jacco herhaalde het hele verhaal nogmaals.

Daarna was het de hoogste tijd om naar huis te gaan.

Clusius deed de zeven bollen in een bruine jutezak. Die was een keer gerepareerd waar hij een winkelhaak had opgelopen in de vorm van een S ter grootte van Jacco's wijsvinger. De winkelhaak was met opvallende rode wol weer aan elkaar genaaid. Clusius liep met Jacco naar de voordeur.

"Jacco, jij bent een goede jongen en daarom geef ik jou deze zak met de zeven bloembollen die je gisteren hebt opgeraapt. Stop ze achterin jullie tuintje in de grond en kijk volgend jaar maar eens wat er uitkomt. Doe straks de hartelijke groeten aan Reynout en Lysbeth, je ouders!"

Jacco bedankte Clusius, vertrok en stopte nog diezelfde avond de zeven bollen in de grond in een hoekje van de binnenplaats. Daarna vergat hij ze volkomen, want de winter was in aantocht.

De koude winter van 1598.

Feesten!

November brak aan, het werd koud. Jacco moest nodig nieuwe kleren hebben.

Hij was de afgelopen zomer flink gegroeid! Net als zijn vader droeg hij een grote maat gebreid wollen hemd, een borstrok, met daaronder een door zijn moeder gemaakt linnen hemd. Hij had een nieuwe kniebroek, een moderne lichtgewicht saaiwollen mantel en een hoed gekregen. Zo zou de winter hem niet deren, al zou die nog zo koud worden!!

November was de slachtmaand. Voor de winter begon, werd rondom de stad het vetgemeste vee geslacht.

De feestdag van Sint Maarten viel op 11 november.

In huize Taglingi werd dit gevierd met verse worst en geroosterde gans. Moeder kocht op de markt een vetgemeste gans, die thuis werd gevuld met lekkernijen: gepelde kastanjes, stukjes appel, kweeperen en broodvulling; het liefst deed moeder daar nog kaneel, suiker, gedroogde krenten en pruimen bij. Met boter er overheen en besprenkeld met Rhijnwijn werd de gans boven het vuur verhit tot hij gaar was. De heerlijke geur van geroosterd vlees met kruiden trok door het hele huis.

Als moeder het kon krijgen, *en* betalen, stond er in deze tijd zout en peper op tafel.

De kinderen mochten nooit zelf zout over hun eten strooien. Moeder deed dat, altijd met kleine beetjes tegelijk. Ze schepte dan heel zorgvuldig met haar mespunt wat zoutkorrels uit het kleine schaaltje op tafel en strooide dit zorgvuldig over het gerecht.

Over zout vertelde Jacco's vader op een koude avond in november bij het vuur in de keuken een verhaal. De familie zat dicht bij het vuur, moeder naaide een linnen hemd en luisterde glimlachend mee.

"Zout kwam eerst met onze schepen uit de landen rond de Middellandse Zee. Maar koning Filips de Derde nam onze schepen in zijn Spaanse havens in beslag. Hij verbood ons de zouthandel!"

Vader knipoogde en lachte: "Onze handelslieden treurden echter niet lang! Ze voeren Spanje voorbij, zwaaiden in gedachten naar Filips en riepen over het water: 'Dag koning Filips, dag grote koning Sukkel, niet getreurd, wij halen ons zout wel verderop!' En ze voeren door naar de Kaapverdische Eilanden.

Sommigen gingen zelfs de Atlantische Oceaan over naar Venezuela. Daar is het zo verschrikkelijk warm! Door warmte worden kleren snel droog, weet je wel, net als op de bleek. Ga maar eens dicht bij het vuur staan", adviseerde hij Jacco en Sophie. Zo konden ze zich voorstellen hoe warm het daar wel kon zijn.

"De mensen maakten zoutpannen in Venezuela."

Sophie keek naar de koperen pan die bij het vuur stond en vroeg: "Maakten ze pannen van zout, hoe kan dat nou, vader?"

Vader lachte Sophie toe.

"Nee, mijn lief dochttertje, zoutpannen zijn stukjes land waaromheen kleine dijkes worden geschept. Daarin laten de mensen zeewater binnenstromen bij vloed en ze sluiten het kanaaltje af bij eb. Door de warmte verdampt het water. Het zout blijft dan op de bodem achter. Je hoeft het alleen maar af te schrapen, in een kruiwagen te scheppen en over een lange steiger naar de schepen te rijden!"

Hij zweeg even.

"Peper komt van nog veel verder, helemaal uit het verre Oosten! Daarom is het zo duur! En gek genoeg is zout dus eigenlijk ook peperduur!" Ze grinnikten alle vier om deze grap.

Trots waren ze, op die Hollandse zeelieden, die toch het zout naar Holland wisten te brengen!

Sophie stond op.

Ze had een varkensblaas van de slager gekregen.

"Ik ga een rommelpot maken, moeder! Kijk, ik span het vel strak over een pot. Hier is een stokje, wil je helpen een gat in het midden te maken?" Moeder lachte haar toe. "Mag ik vanavond met Elske en vrouw Eijsbrands mee, langs de deuren met de rommelpot? Hij broemt zo mooi als we liedjes zingen!"

En ze begon te zingen:

"Geeft wat om de rommelpot,

't is zo goed voor hutsepot."

Vader, moeder en Jacco zongen mee met het refrein:

"Van de liere,

van de lare,

van de liere lierom la,

vrouwtje geeft op Gods gena!"

Sophie zong zachtjes het tweede en derde couplet:

"Geef wat spek en geef wat worst,
geef wat bier al voor de dorst!
Geef ons ene rib of twee,
geef ons dat voor moeder mee...."

Overal in de stad klonken in deze tijd het brommende geluid van rommelpotten waarbij de kleine kinderen met veel plezier liedjes zongen voor de deuren van welgestelden om daarna lekkere etenswaren mee te krijgen.

Op 5 december gaf moeder Jacco een paar stuivers.

"Let jij vandaag even goed op, Jacco. Zodra je hoort dat de bakker op zijn koehoorn blaast dat het brood vers uit de oven klaar ligt, loop dan snel de gracht op en koop een duivekater voordat ze allemaal zijn uitverkocht! Het is voor het Sinterklaasfeest van vanavond! Niks tegen Sophie zeggen, hoor!"

Jacco lachte, hij wist dat zijn zusje gek was op het zoete, witte brood. Moeder was al een paar weken bezig om, als zijn zusje in bed lag, kleertjes te maken van restjes hemdenstof. Dat was voor een van hout gesneden popje dat zij aan het begin van de maand van een marskramer op de markt had gekocht. De armen en benen konden bewegen, doordat er touwtjes waren gebonden tussen de houten onderdelen. Vanavond, op het Sinterklaasfeest, zou Sophie dit als geschenk van vader en moeder krijgen. Jacco had voor zijn zusje taaitaai gekocht. Vader had voor zijn vrouw en hemzelf bisschopswijn meegenomen en moeder had verse melk kunnen krijgen en cacao gekocht: ze zou chocolademelk maken.

Jacco geloofde al lang niet meer in de goedheiligman. Hij vond het grappig te merken dat, hoewel zijn zusje Sint Nicolaas nog nooit in het echt had gezien, ze zeker wist dat hij bestond, door de plaatjes, waarop je hem op zijn paard over daken kon zien rijden, samen met de spannende verhalen die vader wist te vertellen.